

ТЕНДЕНЦІ ФОРМУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

М. ЛУЦЬКА В КОНТЕКСТІ ЙОГО ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ

В статті окреслено засади виникнення та розвитку центральної частини міста Луцька, як головного адміністративного, громадського та торговельного осередку. Визначені засоби архітектурної виразності будівель і споруд на цій території, що сформувалися впродовж декількох століть та створили її автентичний екстер'єр, а також виявлені проблеми та перспективи подальшого розвитку історичного та сучасного центру міста як містобудівного комплексу.

Ключові слова: міський інтер'єр, простір, композиційний центр, цілісність історичного середовища.

Постановка проблеми. Формування міського інтер'єру Луцька, як традиційного середньовічного поселення, відбувалося послідовними етапами, відповідно до економічних та соціокультурних змін у суспільстві. Перший крок відбувся внаслідок інтенсивного збільшення численності міського населення та необхідності у розширенні меж первісного поселення на острові. Тому на початку XVII ст. відбулося приєднання території правого берега річки Глушець або Заглушецького передмістя й утворення нового кільця укріплень по теперішній вулиці Кривий Вал [5]. Другий етап формування міського центру розпочався після розподілу Польського королівства 1795 р. та ліквідації укріплень 1803 р., і супроводжувався переміщенням границі міста до Бернардинського монастиря (сьогодні Театральний майдан та Святотроїцький собор) [5]. На початку XX ст. незадовільний санітарний стан наявних територій та комунікацій, гостра житлова криза зумовили розширення міських меж та приєднання до території Луцька сіл Дворець (тепер район Київської площі), Яровиця (сьогодні район вул. І.Франка), Гнідави, Черчиців та Омеляника [2].

Третій крок здійснювався згідно концепції розвитку Луцька як нового, соціалістичного міста, та декларувала розширення територій на схід і створення над стировою заплавою головної магістралі (пр. Волі), що об'єднує три ключові майдани (Театральний майдан, Університетську площу, Київський майдан) [4].

Обраний напрямок дав можливість продовжити традицію взаємопроникнення природного ландшафту та міського інтер'єру, так як, відкриті простори майданів сполучаються із просторами заплави р. Стир, відкриваючи їх панораму і підтримують традицію міста з відкритими просторами [3].

Таким чином, впродовж багатьох століть відбулось формування композиційного центру м. Луцька, ключовими вузлами якого стали замок з прилеглими територіями, Театральний майдан, Університетська площа та Київський майдан, об'єднані вулицею Лесі Українки і проспектом Волі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку міських просторів та створення єдиного цілісного ансамблю в місті Луцьку піднімалося широким колом дослідників зокрема, архітекторів, істориків, краєзнавців. Стаття ґрунтується на результатах наукових розвідок О.П. Олійник [3], Б.С. Посацького [4], В.Е. Пясецького [5], а також опрацьованих автором архівних матеріалах.

Формулювання цілей статті: Ціллю статті є розкриття тенденцій формування центрального простору міста Луцька, виявлення характеристик його екстер'єру, що складався впродовж історичного розвитку міста.

Основна частина. Очевидно, що тривалий та послідовний розвиток Луцька, соціально-політичні та економічні фактори, під багатолітнім впливом яких сформувався міський інтер'єр, залишили відмінності у композиції та опорядженні центру. Проте певна традиційність та спадкоємність принципів архітектури, міського планування і благоустрою, а також осучаснення окремих елементів середовища дають можливість сприймати загальноміський центр Луцька єдиною та цілісною системою. Власне, її цілісність, незважаючи на тривалий розвиток, досягалася лінійністю планування, використанням елементів ландшафту в міському екстер'єрі, дрібномасштабністю, ритмічністю фасадів, насиченням декоративними деталями та спорідненими елементами благоустрою (кованими огорожами балконів, малими архітектурними формами, колористикою фасадів).

Зрозуміло, що дизайн середовища першої частини композиційного центру Луцька, яка включає Верхній та Нижній замки, вул. Д.Галицького та

Л.Українки, є найбільш знаковим та відображає тенденції середньовічної архітектури, що проявилися у пласкому вирішенні фасадів, малоповерховістю будівель, переважанням мотивів арки. Слід відзначити, що період кінця XIX – першої половини XX ст. характеризувався активним зростанням будівельної галузі та зведенням нового типу багатофункціональних будівель. Конкуренція власників комерційних домів за увагу клієнтів та щільна забудова вимагали насиченого декору для оздоблення пласких фасадів. Тому, цілком закономірно, що архітектурно-стилістичне рішення будівель міста виконувалося відповідно до впливів європейської культури зокрема, модних на той час тенденцій: еkleктизму, ретроспективізму, неоренесансу, неокласицизму, цегляного стилю, модерну, а пізніше функціоналізму. Окрім того, велика увага приділялася опорядженню міського інтер'єру: плануванню скверів, парків, колористиці фасадів, дизайну й розташуванню малих архітектурних форм, дизайну вивісок та ліхтарів.

Другий етап архітектурного розвитку центру міста розпочався після розробки генерального плану Луцька 1952 р. [1]. Згідно концепції генплану новий центр сформували два майдани (сьогодні Театральний майдан та Університетська площа), які сполучалися запроєктованою магістраллю. Власне, увагу привертає ансамбль Університетської площі, який став уособленням нового архітектурного напрямку в Радянському Союзі – соцреалізму. Для підкреслення монументальності комплексу архітекторами були застосовані мотиви неокласики, що проявилися у використанні принципу строгої симетрії при розплануванні площі, масштабності, виділенні доміанти (тепер головний корпус СНУ ім. Лесі Українки), декоруванні фасадів колонами та пілястрами увінчаними капітелями коринфського ордеру, декоративними ліпними кронштейнами під балконами, рельєфними фризами та балюстрадами на дахах.

Третю частину центру Луцька, що включає пр. Волі та Київський майдан, було сформовано в 1970 - 80-тих роках, після затвердження нового генерального плану міста. Нове комуністична ідеологія, яка формувала світосприйняття та нові погляди на естетичні цінності декларували й нові підходи до благоустрою території майдану, що логічно завершив загальну

композицію центру. Реалізований проект відрізняється масштабністю простору та архітектури, що вигідно виокремлює його серед рядової безликої типової забудови, підкреслюючи нерівність горбистого рельєфу. Певним знаковим символом та завершенням просторового центру міста став 16-типоверховий будинок, що є точкою сходу перспективи пр. Волі.

Зміна пріоритетів розвитку архітектури у 1990-тих роках зумовила активізацію процесів перебудови та переобладнання партерних поверхів будинків. В першу чергу такого типу реконструкція торкнулася забудови вул. Лесі Українки, інтер'єр якої включив нові входні портали, вікна-вітрини, добудовані приміщення, дашки, сходи, невідповідне облицювання цоколів та фрагментарне кольорове рішення фасадів. Трансформація перших поверхів будівель зумовила зміну їх стилістичних рішень, створюючи, так звану, «нову еkleктику» [5]. Власне, в умовах нинішнього розвитку історичної архітектури вул. Лесі Українки існує тенденція вертикального поділу фасадів на сучасні перші поверхи та реконструйовані або реставровані верхні поверхи із збереженими автентичними елементами. Суттєво змінюють образ центральних вулиць численні літні кафе та тераси ресторанів, які своїми композиційними рішеннями, конфігурацією та колористикою знівельовують сприйняття історичної архітектури як об'єкта культурної спадщини. Хоча, слід зауважити, що серед забудови вулиці існують приклади вдалої адаптації історичних будівель до сучасних умов та проведення якісних робіт із реставрації або реконструкції, в яких всі частини будинку об'єднані в одне ціле і підпорядковуються єдиному задуму (наприклад, вул. Л.Українки, 5, 53, 32, 61).

Прикладом вдалої реконструкції забудови повоєнних років є частина пр. Волі від Театрального майдану до вул. Шопена. Підтримуючи традицію використання мотивів класицизму, частини ансамблю проспекту гармонійно поєднуються і підкреслюють задані домінанти – головний корпус СНУ ім. Л.Українки та пам'ятник Тарасу Шевченку. Водночас, спостерігається тенденція використання різних за своїми стилістичними, кольоровими рішеннями архітектурних та декоративних засобів опорядження фасадів по вертикалі деяких будинків (наприклад, пр. Волі, 7, 9). В основі цього процесу

полягає комерційний розвиток лише першого поверху або його частини, що й призводить до втрачання загального історичного архітектурного образу споруди.

Висновки. Зазначені тенденції формування композиційного центру м. Луцька та забудови окреслених вулиць є характерним прикладом використання та осучаснення різних типів історико-архітектурних пам'яток місцевого значення на теренах міста. Загалом, в сучасних умовах, загальна композиція центру міста послідовно відображає етапи його розвитку, впливів європейського мистецтва початку ХХ ст., радянської ідеології й соціокультурної ситуації сьогодення. В результаті існуючої сьогодні тенденції численних перепристосувань, добудов, розміщення малих архітектурних форм та зовнішньої реклами різних типів, кольорів та форм естетичний вигляд вулиць зазнав суттєвих змін.

Перспективи подальших досліджень. Окреслення тенденцій формування композиційного центру м. Луцька є надзвичайно багатогранною проблемою й потребує детального вивчення принципів і тенденцій створення та використання різних за функціональним призначенням архітектурних будівель, комплексів та ансамблів, які є вагомими складовими його середовища.

Література.

1. Історія міст і сіл Української РСР в 26 томах. Волинська область / [упор. І.С. Клімаш (голова редколегії), Н.Л. Алексєєва та ін.]. – К.: Головна Редакція Української Радянської Енциклопедії АН УРСР, 1970. – 747 с.
2. Материали и переписка с Волынским губернатором о присоединении сел Красное, Гнидава, Вулька, Омелянык и другие территории города Луцка - Державний архів Волинської області. – спр. 105. – С.12. – (Фонд Луцького міського правління 1848 – 1920 рр. №3, оп. 1).
3. Олійник О. Містобудівний розвиток західних земель України: між Сходом та Заходом / О.Олійник // Архітектурна спадщина України. – К., 1994. – Т.1. – С. 59.
4. Посацький Б.С. Еволюція архітектурного образу центрів міст Західної

України / Посацький Б.С. – Львів: В-цтво НУ «ЛП», 2005. - С. 157 - 177.

5. Пясецький В., Мандзюк Ф. Вулиці та майдани Луцька / Пясецький В., Мандзюк Ф. – Луцьк: «Твердиня», 2005. – С. 8 – 10.

Abstract.

Abramyuk I.G. Trends shaping compositional center of Lutsk in the context of its historical development. The paper outlines the principles of emergence and development of the central part of the city of Lutsk, as the main administrative, civil and commercial focus. Identified means of architectural expression and buildings in the area that formed over several centuries and created its authentic interior, as well as any problems and prospects of further development of historical and modern city center as urban complex.

Keywords: urban interior space, compositional center of the historical integrity of the environment.

Аннотація.

Абрамюк І.Г. Тенденції формування композиційного центру г. Луцьк в контексті його історичного розвитку. В статті описані тенденції виникнення і розвитку центральної частини міста Луцька як головного адміністративного, громадського і торгового центру. Визначені засоби архітектурної виразності будівель і споруд на цій території, сформовані за часом протягом кількох століть і створили її автентичний інтер'єр, а також виявлені проблеми і перспективи подальшого розвитку історичного і сучасного центру міста як градостроительного комплексу.

Ключевые слова: городской экстерьер, пространство, композиционный центр, целостность исторической среды.